

Läsning av gamla handstilar - KURS

I början av 1991 anordnar UKF och Vuxenskolan en studiecirkel i handskriftsläsning. För att komma åt innehållet i många av handlingarna i våra gårdsarkiv måste man känna till den ålderdomliga skrivstilen som användes före 1800-talet.

Som lärare har vi lyckats engagera *Christoffer von Warnstedt*, specialist på såväl Riksarkivets som Krigsarkivets material.

Arbetsmaterialet blir i första hand dokument med anknytning till Upplands-Bro.

Åtta (8) sammankomster är planerade enligt nedanstående schema:

1. Inledning, Tolkning av bokstäver och handstilar.
Träning, olika tidsperioder
2. Tema SLOTTSHANDLINGAR. Almarestäket. Olika tidsperioder
3. Tema GÅRDSHANDLINGAR. ex Ådö, Brogård, Lejondal
4. Tema REGEMENTSHANDLINGAR. Rullor, utskrivningar, syneprotokoll, biografica m.m
5. Tema LANDSKAPSHANDLINGAR. Företrädesvis Uppland. Från mitten av 1500-talet till början av 1600-talet. Repetition, träning av bokstäver och skrivstil
6. Tema KYRKOARKIVALIER. Dop- vigsel- begravning- och husförhörslängder.
Sockenstämmoprotokoll.
7. Tema JURIDISKT MATERIAL. Saköreslängder, domböcker.
8. Sammanfattning - repetition

Reservation för ändringar

Om intresse finns gör vi en fortsättning under hösten 1991

DAG: Onsdagar 6/2,13/2,20/2,6/3,13/3,20/3,27/3,3/4 är bokade

TID: 19.00

PLATS: Dagcentralen i Kungsängens centrum

Start: onsd 91-02-06 klockan 19.00

Anmälan: Börje Sandén, 0758/40 515, Jan-Christer Strahlert, 0758/73 277
Vuxenskolan 0758/197 40

Uppehåll under sportlovsveckan och ev vid andra tillfällen beroende på deltagarnas önskemål.

STUDEIBESÖK OCH FÖRELÄSNINGAR

Tisdagen 29 januari kl 18.00

Studiebesök på Genealogiska föreningen, Arkivgatan 3, Riddarholmen

Arkiv, bibliotek och samlingar visas

Anmälan till Jan-Christer Strahlert, 0758-73277

Tisdagen 19 februari, kl 19.00. Kungsängens bibliotek

Släkt- och hembygdsforskning på 1500-tals-material.

Jan-Christer Strahlert går igenom olika slags källmaterial, principer för källkritik samt arbetsätt.

Exempel visas med Overhead-bilder. Jan-Christer har mångårig erfarenhet av föreläsningar i ämnet runtom i landet.

Övriga programpunkter för våren kommer i nästa medlemsinformation. Vi räknar bl a med en utflykt till Birka med David Damell som guide i början på sommaren. Ev försöker vi ordna en (ång?)båt från Kungsängen.

HÄNT I UKF

Upplands-Bro Företagarmässa

Vi kunde notera stort intresse för vår monter. Under lördagen och söndagen var den ständigt bemannad med 4-5 medlemmar, och vi hade full sysselsättning med bokförsäljning och demonstration av framförallt den nya databasen med de ca 550 ortnamn som finns registrerade i jordeböckerna och lantmäteriverkets förteckning över gamla kartor.

Genom Bindata AB, som stod för kostnaden, hade vi även fått låna en stor bildskärm för visning av önskade socknar/orter. Dessutom hade vi tagit dit vår skrivare så att den som ville kunde få med sig hem data om orten;

- jordeböckerna för perioden 1535 - 1875 med storlek (mantal), namnformer och bruksform: skatte-, frälse-, krono-, kyrkojord.
- lantmäterikartornas innehåll, årtal, författare, aktnummer och om kartan finns i avbildning hos oss.
- successivt införs: intressanta upplysningar om orterna, fornminnesnummer, koordinater för orten i rikets kartverk, riksantikvarieämbetets (ATA) registernoteringar m.m.
- Tomasz Pydzik hade gjort några tavlor av illustrationer i Vad hände egentligen? En av dem såldes, kanske har han ännu några kvar.
- Vi sålde också ett antal bokpaket till företagare; att ge bort som presenter till anställda.

Programmen som visades jämte andra möjligheter till datoranvändning i lokalhistorisk forskning presenterades vid en kursdag anordnad av Lokalhistoriska sällskapet i Norra Södermanland.

Utfärden till Anundshög och labyrinten i Badelunda

Det var snålblåst och småregn när en tapper skara visades runt av John Kraft, Sverige- specialist på labyrinter, i ett av landets stora fornminnesområden: de stora skeppsättningarna, den volymmässigt största gravhögen(?) i landet, den hotade men välbevarade labyrinten och andra traditionella fornminnen uppe på Badelundaåsen; en direkt parallell till Rösaring, där vi dock kan ståta med den hittills enda kända processionsvägen.

Ett mycket värdefullt utbytande av erfarenheter ägde under några timmar rum tillsammans med styrelse och medlemmar i den synnerligen aktiva och driftiga hembygdsföreningen i Badelunda.

Ingvar den vittfarne

Ca 60 åhörare mötte upp i Bro bibliotek när Matts G. Larsson höll sitt synnerligen aktuella och intressanta föredrag om sin i maj försvarade avhandling om Runstenar och utlandsfärder. Hans teorier och upptäckter beträffande de hittills outredda frågorna om vart Ingvar egentligen for, har han också presenterat i en populärt skriven bok, Ett ödesdigert vikingatåg. Hans medförda exemplar av böckerna tog snabbt slut, men de finns att köpa hos Almqvist & Wiksell. Den senare boken bör vid det här laget finnas också på biblioteken. I boken finns också en modern översättning av Sagan om Ingvar den vittfarne. Närmaste Invarstenar finns vid Håtuna kyrka, Ekilla kvarn och Varpsund.

Matts visade bilder från resor i Georgien och av den av honom funna runinskriften i Hagia Sofia i Istanbul

Studiebesök på ATA - Antikvariskt-Topografiskt-Arkiv

Först fick vi en allmän genomgång av arkivets uppbyggnad och tillblivelse. Vi fick ta del av sökmedel i form av kortregister, arkivförteckningar, handskriftskatalog samt det datorutskrivna registret över ritningar (kopia av det kompletta materialet gällande Upplands-Bro fick vi med oss och det är nu registrerat i vår ortnamnsdatabas). Därefter var alla 'våra' topografiska dossierer framlagda i läsesalen, liksom pärmarna med bilder.

Dossiererna är grundmaterial för kulturminnesvårdens fysiska objekt, dvs fasta fornlämningar och byggnadsverk, och arkiverade på varje bebyggelseenhet. De omfattar nu bortåt 300 hyllmeter.

För den som är närmare intresserad av ATA kan vi plocka fram en fotostatkopia av en artikel i riksantikvarieämbetets tidning Kulturminnesvård 1980:6. (med anledning av 100-års jubileet)

I den stora utställningen i foajén över landets kulturhistoriska miljöer av riksintresse kunde vi konstatera att det äldsta statliga vägbygget vid Dalkarlsbacken/Ryssgraven var skyddat. En järnvägstunnel genom vägsystemet torde vara otänkbar. Jag tror också järnvägsbyggarna får svårt att våldföra sig på miljön kring Almarestäket. Det finns dock annan lösning som bekant.

HÄNT I BYGDEN

Johan Hedin, Norränge, Håtuna,

har fått mottaga kulturnämndens stipendium för sina mångåriga insatser för hembygdsrörelsen. Man har bl a annat tänkt på jordbruksmuseet i Frötunamagasinet, på vilket han lagt ner mycket arbete. Johan besitter genom sin livslånga verksamhet i Håtuna och Upplands-Bro en väldig fond av person- och sakkunskap som han delar med sig av. För närvarande är han sysselsatt med en historik över Håtuna brandkår. (den gamla brandbilen har placerats i nya brandstationen) Johan var under många år brandchef för borgarbrandkåren i Upplands-Bro. Han driver en av de få kvarvarande gårdarna med boskapshållning, en nog så betydelsefull hembygdsgärning.

Lilla Ullevi

Kring Lilla Ullevi gamla bytomt SV om Skällsta industriområde i Bro har arkeologiska undersökningar visat på en kontinuerlig bosättning från järnålderstiden. Man drog de nya vägarna vid sidan om kända gravar men hamnade i stället på boplatser. Detta är ett känt fenomen inte minst från motorvägsbygget i Håbo. Den uppmärksammade bosättningen vid Pollista har rekonstruerats i full skala och kan beses i Smedby i Upplands Väsby! Husen är byggda av väldiga ekplankor, taken lagda med råghalm och vissa väggar av lera och kogödsel. Enda eftergiften för modernt material är en brandsäker matta under takhalmen. Värt att se invid fornlämningsområdet strax bakom Smedby gård.

FRÅN VÅRA FORSKAR-PROJEKT

Ett litet smakprov. I Brogårds-arkivet har gruppen bland mycket annat funnit en häradsrättsdom från 1800-talets början angående Norrboda mjöl- och sågkvarn. Sedan gammalt hade fälten utanför Högbytorp varit översvämmade under våren så att en kvarn kunde drivas. Översvämningarna var så märkliga att de finns inritade på en häradskarta från 1600-talets slut (Se karta i hembygdsboken). Kring sekelskiftet 1800 anlades dammar för att kunna driva kvarnarna även andra årstider. Men det blev till skada för markägarna både ovanför och nedanför dammen. Många intressanta aspekter på hembygden finns med i det 50 sidor långa handskrivna dokumentet.

Många dokument kring manufakturverket vid Lejongdal har också hittats och är föremål för renskrivning.

ENSKILDA INITIATIV

Allt fler blir medvetna om att UKF finns och hör av sig; inte bara med frågor utan också med värdefulla upplysningar och ibland med skrifter. Under sommaren har vi fått kontakt med ättlingar till den *anonyme* författaren (Lambert Wahlberg) som jag citerar flera gånger i hembygdsboken. Hans syster lever och har kompletterat bilden av livet i soldaten Hådells stuga, sedan mer än 50 år nu en jordhög. Hennes egen levernesbeskrivning avslöjar hur soldaten Hådell blev mormon. Rekognosering med gamla kartor i handen har lett oss till Kranskojan i Håbo-Tibble där omvändelsen skedde. *Bengt Hammarlund*, Vällingby, släktforskar och har försett oss med upplysningar och bouppteckningar för personer i Håtuna.

Sten Littmarck, Spånga, har gett oss kopia på en intressant bygdeskildring från 30-talet, gällande Håtuna. Som prästson hade han nära tillgång till befolkningsstatistik och vi får bl a veta vilka yrken som representerades i hela Håtuna. *Torsten Johnsson*, Helsingborg, var trädgårdsmästare vid Fosfatbolagets försöksodlingar i Kevan, Håtuna och i en uppsats beskriver verksamheten bland 2500 äppelträd, 200 päron- och 300 plommonträd.

Skildringar av detta slag från vår bygd är alltid intressanta; tillsammans med bandade och/eller antecknade intervjuer får vi en allt fylligare bild av det gamla samhället, som för de flesta av oss nu verksamma är "historia". *Holger Ängeskog*, Kungsängen, har tagit initiativ till samtal med äldre Kungsängenbor. *Johan Hedin* har ställt ett antal äldre bandintervjuer till vårt förfogande. Vi hoppas på att fler intervjuer skall komma till stånd av såväl Holger och hans hustru som andra. Välkomna att utöka kunskapsbanken.

LITTERATUR

Vänliga människor skänker litteratur till fromma för vår verksamhet.

- Svensk medeltidsforskning - en forskningsöversikt, Humanistiskt-Samhällsvetenskaplig forskningsrådet, HSFR.

- I Heliga Birgittas trakter, "exempel på lokalhistorisk forskning på akademisk nivå". HSFR.

- Sancte Eriks gård - Den nationella samlingens födslovändor. Fabian Månssons "klassiska" verk om Almarestäket.

- Meddelanden från Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul. Matts Larsson artikel om runklotter i Hagia Sofia.
 - Petum optium - tobakens historia i Sverige av Walter Loeve.
 - "at förse Riket med beständige och prydlike Byggnader" - Byggnadsstyrelsen och dess föregångare.
 - Vattenvägars land, Nils-Erik Landell (rapporterad för något år sedan)
 - Markernas visdom, Nils-Erik Landell. Bägge behandlar företeelser i Upplands-Bro.
- Ett litet urval av annan aktuell litteratur att rekommendera till läsning:
- Ingvar den vittfarne, Ett ödesdigert vikingatåg (Atlantis), samt
 - Runstenar och vikingafärder, Almqvist & Wiksell. Bägge av Matts G. Larsson.
- Till debatten om "Svearikets vagga" finns två böcker av Lars Gahrn
- Sveariket i källor och historieskrivning (Almqvist & Wiksell)
 - Bland svear och götar

Kommande böcker

Under våren kommer vi att få tillgång till ett par nya hembygdsböcker. Det är Stiftelsen Upplands-Bro Fornforskning - ej att förväxla med UKF - som står för boken **Fornsigtuna - en kungsgårds historia**. Det är resultaten av fem somrars arkeologiska undersökningar som nu presenteras. Boken kommer att finnas till försäljning i kommunens bibliotek.

Upplands-Bro - kulturhistoriska miljöer är den andra boken som kommer under våren. På uppdrag av kommunen har Gabriele Prenzlau-Enander vid Stockholms läns museum skrivit den första och grundläggande delen i ett kulturmiljöprogram för Upplands-Bro. Boken vill dels väcka intresse hos allmänheten för de många värdefulla kulturmiljöerna i kommunen, dels utgöra ett underlag för den kommunala planeringen. Den kommer också att finnas till försäljning på biblioteken.

Beträffande vår egen bok **Vad hände egentligen? - Andra boken** kommer den att läggas upp efter samma mönster som den första. Temat hämtas liksom i Första boken inom ett område där en rikshistorisk händelse kopplas till händelser i vår bygd. Det är den s k Stora Daldansen, ibland kallad Stora Ofreden, som kommer att behandlas.

Det handlar med andra ord om det sista stora folkupproret, då regering och riksdag skulle ställas till svars för det självpåtagna kriget mot Ryssland 1741-42; ett krig som slutade så snöpligt att Ryssland bestämde vem skulle vara tronföljare i Sverige.

Det var i upprorsmännens högkvarter på Tibble Gästgivargård som man slutligen i skrift formulerade sin krav. Nära nog samtliga dalasocknars namn finns med som undertecknare av dokumentet som i sex punkter preciserar kraven; de 4500 dalkarlarna hade förvisso uttryckt sig lite svävande när de drog mot huvudstaden för "runka perukerna på herrarna".

Två militära aktioner ägde också rum i vår bygd: försöket att stoppa dalkarlarna vid Stäket, och uppretningsaktionen på Norra Björkfjärden strax utanför Rösaring. Då hade huvudstyrkans okupation av Stockholm kvävts i blod och flottan anföll med kanoner de kvarvarande upprorsmän på Mälaren.

Att sedan prästen i Bro, Jakob Mörk, kände sig föranlåten att i skrift gå till storms mot tidens korruption med de mutade riksdagsmännen ger oss inte mindre anledningen att ta upp detta tema i vår bok.

Inför 250-årsminnet 1993 kan det kanske vara av intresse att påminna om den olyckligaste utrikespolitiska situation som Sverige någonsin befunnit sig i; en situation som - förklarligt nog - behandlas mycket kortfattat i de vanliga historieböckerna.

Bakgrunden finns tecknad i Det hände i Upplands-Bro, 1984. Nu kommer vi att mer ingående presentera händelser och dokument.

Övrigt

Vi behöver sälja många fler böcker för att utgivningen skall gå ihop ekonomiskt. Hjälp oss gärna att sprida information om boken och vår verksamhet. Den har bemötts välvilligt i Släkthistoriskt Forum 90:4, där den presenteras under rubriken "Imponerande om Upplands-Bro"

Institutet har nu gratis fått ytterligare två bärbara datorer. Har du forskningsuppgifter och vill skriva direkt i datafil underlättar det betydligt en publicering i vår skriftserie. Hör av dig.

Gott nytt hembygdsår

Börje Sandén